

Thomas Langerak

Svetlana Kekova over liefde en oorlog

Svetlana Kekova werd in 1951 geboren op het eiland Sachalin, in het uiterste oosten van de Sovjet-Unie. Haar vader, een militair, was daar gestationeerd. Na vele overplaatsingen vestigde het gezin zich in de provinciestad Tambov, ruim vierhonderd kilometer ten zuidoosten van Moskou. Vanaf 1978 woont zij in Saratov, een grote industriestad aan de Wolga. Kekova studeerde er Russische taal- en letterkunde en promoveerde in 1987 op het wereldbeeld van de filosofische dichter Nikolaj Zabolotski. Zij doceert Russische literatuur aan de universiteit aldaar. Zoals bij velen van haar generatiegenoten werden haar gedichten in Rusland pas aan het eind van de jaren tachtig voor het eerst in 'officiële' tijdschriften afgedrukt. Daarvoor werden haar verzen soms in illegale uitgaven opgenomen. Inmiddels zijn er twaalf dichtbundels verschenen. Kekova publiceert in belangrijke Russische tijdschriften en neemt regelmatig deel aan poëziefestivals. Zo was ze in 1998 te gast op *Poetry International* in Rotterdam. Voor haar poëzie heeft Kekova verschillende literaire prijzen ontvangen, waaronder de 'Nieuwe Poesjkinprijs' die zij in 2014 kreeg voor haar 'Artistieke bijdrage aan de vaderlandse cultuur'.

Svetlana Kekova schrijft geen gemakkelijke poëzie. Wat opvalt is dat zij, anders dan velen van haar tijdgenoten, altijd ernstig is, van ironie en parodie is geen sprake. Haar poëzie is sterk visueel, dikwijls wordt het thema indirect, in op het eerste gezicht onsamenvhangende opsommingen van voorwerpen, dieren, landschappen, vogels en vissen, naar voren gebracht. Kekova schrijft filosofische, christelijk geïnspireerde poëzie. Begrippen als tijd en eeuwigheid, leven en dood, lijden en schuld, komen in haar gedichten veelvuldig voor. De volmaakte en eeuwigdurende schepping van God en de onvermijdelijke dood van de zondige mens en het verval van de dingen worden in haar verzen tegenover elkaar gezet.

De drie gedichten die hier worden gepubliceerd zijn geschreven tussen 1998 en 2005, een periode waarin Kekova's poëzie veranderde: het cryptisch en meerduidige karakter evolueerde naar meer eenvoud en minder diepte. Het eerste gedicht van de drie, 'Geef vlinders namen mee die door hun klank...', is een van haar bekendere gedichten, zowel in Rusland, waar het op muziek is gezet door de zangeres Irina Bogoesjevskaja, als ook in de Lage Landen waar het – in een vertaling van Willem G. Weststeijn – te vinden is op verschillende blogs. Het is een goed voorbeeld van wat haar poëtisch talent vermag: vier kwatrijnen in een jambische vijfvoeter met ongedwongen rijmen, in ieder kwatrijn verrassende beelden die prikkelen en dwingen tot herlezen, eindigend in een fraaie climax.

Het gedicht is er een vol ongerijmdheden: de klank van de naam van een vlinder moet de kleur van zijn vleugels verraden, bijen moeten 's winters gevoed worden met honingdrank (het origineel spreekt van honing en wijn), kinderen moeten, net als de pasgeboren Christus, op wierook, goud en mirre worden onthaald. Het tweede kwatrijn lijkt een heel andere toon aan te slaan: in plaats van een wereld waarin het ongewone gewoon lijkt, is er een ik die zijn/haar huis openstelt voor een

ander en zich aan hem/haar onderwerpt. Eén bevel is genoeg om de ik te laten voldoen aan de wensen van de ander. In het derde kwatrijn komt, niet geheel onverwacht, het thema van de liefde naar voren, een onmogelijke liefde van elkaar afstotende elementen: vuur en water. In het laatste kwatrijn wordt het paradoxale karakter van de liefde in de vergelijkingen steeds sterker: geest houdt van vlees, eeuwigheid van ogenblik om ten slotte te eindigen bij de liefde van God voor de 'naakte, treurige en zondige' mens. Die liefde wordt door de dichteres 'hopeloos' genoemd. Waarom? Is het omdat de mensen Gods liefde niet beantwoorden, of omdat er geen hoop is dat de mens ooit zonder zonde zal zijn? Het beantwoorden van die vraag is aan de lezer.

'Ieder hart snakt naar liefde...' verscheen voor het eerst in 2002 in het gezaghebbende tijdschrift *De nieuwe wereld* (*Novyj mir*, nr. 4). De publicatie riep negatieve reacties op: Kekova zou te eenvoudig dichten, te glad, te netjes, ze zou te veel religiositeit in haar gedichten stoppen. Kort daarna verscheen in een ander tijdschrift (*Arion*, nr. 2) een artikel ter verdediging van Kekova van de hand van critica en dichteres Natalja Ivanova. Zij wijst op verschillende gevaren: monotonie, religiositeit die soms weinig functioneel is en meer als decoratie werkt en een al te sterk vasthouden aan traditionele poëtische vormen. Maar Ivanova laat ook zien dat het poëtisch talent van Kekova in staat is die gevaren te overwinnen. Een voorbeeld is 'Ieder hart snakt naar liefde...' Het gedicht speelt op twee niveaus: eerst is er de nogal banale en afgesleten uitspraak 'Ieder hart snakt naar liefde', die in verschillende bewoordingen in alle strofes wordt herhaald. Daarnaast is er het donkere bos dat eruitziet als een kerk waar tegen het ochtendgloren de nacht in de persoon van een non – Zuster Nacht – 'het habijt van de hoogste gelofte' zal ontvangen. Hier past een kleine toelichting: in het oosters christendom dragen nonnen en monniken die de hoogste gelofte hebben afgelegd een zwart habijt waarop een of meer witte kruisen worden geborduurd. Zij houden zich aan de strengste leefregels.

De zin waarmee het gedicht begint is een van de banaalste uit het romantisch repertoire, een banaliteit die nog versterkt wordt door de romantische clichés in de tweede strofe: een gitzwarte hemel, fonkelende sterren, een eenzame maan. En een hart dat zelf niet weet 'waarom het steeds liefde behoeft'. Maar in de derde strofe slaat de dichteres een heel ander pad in: geen pathetische lyriek over onbeantwoorde liefde, zelfs geen verdriet en berusting, maar een hart dat niet harder brandt dan een hoopje smeulende sintels. In de vierde strofe voerspelt een nachtvogel de aangesprokene 'onheil en rampen'. Nog eenmaal klinkt als een bezwering 'Ieder hart...' En dan laat de dichteres het relaas over liefde uitdoven. Een beletselteken geeft aan dat de lezer maar zelf moet bedenken hoe het verder zal gaan.

Maar het gedicht is nog niet ten einde: na een witregel horen we hoe 'Zuster Nacht' met een straal van de maan het kruis van Christus (in het origineel staat 'Golgotha') op haar habijt heeft gestikt. Zo stelt Kekova het werelds verlangen naar liefde van en voor een medemens tegenover ascese en het streven naar eenwording met God.

Het gedicht 'Ik leerde leven tussen lasten en verlies' uit 2005 heeft niet veel commentaar. Het enige wat de lezer moet kennen is het sprookje *De sneeuwkoningin* van Hans Christian Andersen. De hoofdpersonen van dit sprookje zijn twee kinderen, Kay en Gerda. Kay raakt onder de invloed van de boze Sneeuwkoningin die hem meeneemt naar het hoge noorden. Gerda gaat hem zoeken, maar wordt betoverd door een oude vrouw met een tovertuin en zij vergeet Kay. Maar de betovering duurt niet lang en na vele avonturen slaagt Gerda erin Kay op te sporen en mee terug te nemen. In de laatste twee strofen vinden we verwijzingen naar de omzwervingen van Odysseus en het lange wachten van zijn vrouw Penelope.

Het gedicht is niet onaardig, maar vergeleken met wat zij eind van de vorige en begin van deze eeuw schreef, is dit heel wat minder spannend en verrassend.

De gedichten van Svetlana Kekova die hier zijn gepubliceerd, heb ik geselecteerd uit de door de dichteres zelf samengestelde bundel *Honderd gedichten* (*Stichtotvorenij*, 2012). Hierin zijn gedichten uit verschillende periodes opgenomen. De vertaling van de door mij gekozen drie werd in het najaar van 2013 voltooid, maar door omstandigheden zijn ze lang blijven liggen. Toen ik aan het begin van de zomer materiaal van en over de dichteres begon te verzamelen, vond ik verschillende artikelen waarin critici en collega-dichters betreurden dat Kekova met haar poëzie een nieuwe koers was gaan varen. Een bekende dichter spreekt van 'borduurwerk op een orthodoxe lap stof'. Een ander betreurt het verdwijnen van de tijdssprongen, het opdrogen van de stroom klassieke thema's. Deze kritische artikelen verschenen rond 2005. Uit gedichten en artikelen van Kekova zelf maakte ik op dat zij na 2005 helemaal in de ban was geraakt van de Russisch-orthodoxe kerk. In 2008 verscheen in een Siberisch tijdschrift een lang artikel over 'De orthodoxe basis van de artistieke creatie', een jaar later verscheen in hetzelfde tijdschrift een interview met haar waarin zij stelde dat er 'verborgen' dichters zijn, dichters die, net als de christenen in de eerste eeuwen, in het verborgene werken. Kekova: 'Dankzij deze "verborgen" poëzie kan er überhaupt poëzie bestaan. Ik denk dat je hier een bepaalde parallel kunt trekken. Waarom bestaat de wereld nog steeds? Omdat er enkele rechtschapenen zijn die voor de wereld bidden, en dankzij hen, dankzij hun gebeden bewaart God de wereld. Niemand weet van hun bestaan af, zij doen hun werk in het verborgene. Dichters kunnen in dit verband hun eigen, overeenkomstige missie vervullen.'

Het is treurig om te zeggen, maar haar poëzie is er door deze van hoogmoed getuigende opvattingen niet beter op geworden. Wat ik nog treuriger vind is dat Kekova in haar poëzie steeds nationalistischer wordt. Zo maar een paar versregels over Rusland: 'Boven Rusland is het goddelijk licht nog niet gedooft', 'Boven de bochten van de rivieren, boven de toppen van de bergen / boven de onuitsprekelijke schoonheid van het land, / is een zoet licht te zien, is een engelenkoor te horen – / dat boven Rusland als hosanna klinkt.' De gedichten die Kekova eind 2014 – toen de strijd tussen Oekraïne en de door Rusland gesteunde separatisten in volle gang was en de Krim al geannexeerd – publiceerde zijn ronduit pathetisch en eendimensionaal: 'Herodes zoekt familiebanden met Pilatus: / en grote hoer Europa geeft de macht aan moordenaars, / Europa, dat voor altijd Christus heeft verraden.'

/ ... De Zwarte zee vol bloed, vol bloed is ook de grote Dnepr... // Maar een engel met onaards gelaat zond ons zijn stralen, / opdat wij door rook en brandlucht heen het kruisteken zouden zien.'

Zo krijgt mijn bijdrage over Svetlana Kekova een droevig einde. Maar dat hoeft ons er niet van te weerhouden haar vroegere werk te lezen en te bewonderen.

Svetlana Kekova in het Nederlands

Willem G. Weststeijn, 'Dichters met een K'. *Tijdschrift voor Slavische Literatuur* (TSL). 22 (1997), blz. 3-29. (Over Kekova blz. 21-22).

Svetlana Kekova, 'Tien gedichten'. Inl. en vert. W.G. Weststeijn. *Armada* 18 (2000), blz. 3-13.

Svetlana Kekova, 'Gevangen door rijp'. TSL 38 (2004) blz. 56-61. Vert. W.G. Weststeijn.

Svetlana Kekova, *Twee gesprekken over de zin van het leven*. Vert. Gents Collectief van Poëzievertalers. Gent 2011. Nawoord Thomas Langerak. (Bibliofiele uitgave t.g.v. het tienjarig jubileum van het Gents Collectief van Poëzievertalers.)

Het **Gents Collectief van Poëzievertalers**, in 2001 opgericht door Thomas Langerak, bestaat uit (oud-)medewerkers en oud-studenten van de Afdeling Slavistiek en Oost-Europakunde van de Universiteit Gent. Het collectief vertaalt poëzie van klassieke en hedendaagse Russische dichters. Het meest omvangrijke vertaalproject is de tweetalige uitgave van *Familiearchief*, een 'roman in gedichten' van de Russischtalige Joods-Oekraïense dichter Boris Chersonski (Amsterdam: Pegasus 2014).

Aan de vertaling van de gedichten van Svetlana Kekova hebben de volgende leden van het collectief meegewerkt: Jan Debergh, Hubert De Vogelaere, Elisabeth Ghysels, Thomas Langerak, Geertrui Libbrecht, Lotte Loncin, Alexandre Popowycz, Miriam Van hee, Jeannine Vereecken en Stijn Vervaet.